

Oswald Spengler'de
**Tarih ve Kültür
Felsefesi**

Mustafa CİHAN

3. Baskı

Mustafa Cihan

OSWALD SPENGLER'DE TARİH VE KÜLTÜR FELSEFESİ

ISBN 978-605-318-805-6
DOI 10.14527/9786053188056

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Şubat 2017, Ankara

3. Baskı: Şubat 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
(0312 341 36 67)

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 25931

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Rahmetli Annem ve Babam'a

Mustafa CİHAN

1972 yılında Nevşehir'in Kozaklı ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Kozaklı'da tamamladı. 1989 yılında girmiş olduğu Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden 1993 yılında mezun oldu. 1994 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Bölümünde Araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1995 yılında yüksek lisansını, 2001 yılında ise doktorasını Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. 2002 yılında aynı bölüme Yardımcı Doçent olarak atandı. 2012 yılında ise Doçent unvanı aldı. Halen Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalında görev yapmaktadır. Başlıca ilgi alanları, insan felsefesi, tarih felsefesi ve eğitim felsefesidir. Yazarın, "Ortega Y Gasset'de İnsan ve Tarih Felsefesi" (2010) adlı bir kitabı ve çeşitli akademik dergilerde yayınlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

İletişim:

Atatürk Üniversitesi

Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı

E-posta: mcihan@atauni.edu.tr

ÖN SÖZ

Bir felsefe konusu olarak insanın ne olduğu sorunu, felsefenin en önemli konusu ve sorunu olarak karşımıza çıkar. İnsan ise sadece fiziksel bir dünyada yaşamaz, aynı zamanda tarih ve kültür dünyası dediğimiz, bir dünyada da yaşar. Tarih ve kültür alanı, tamamen insana özgü, insan tarafından meydana getirilmiş bir dünyadır. Tarih ve kültür dünyası, insanın ortaya koyduğu bir dünya olduğu için bu dünyayı, doğayı ele aldığımız gibi ele alıp inceleyemeyiz. Bu nedenle insanı bilmenin ve anlamının en doğru yolu onun tarih ve kültür dünyasını bilmek ve anlamaktan geçer.

Çalışmamızın konusu olan Alman tarih ve kültür filozofu Oswald Spengler döngüselci bir yaklaşımla, tarih ve kültür felsefesini ortaya koymuştur. Onun bu konudaki iddiaları ise büyük tartışmalara yol açmıştır. Yazmış olduğu temel eseri Batının Çöküşü adlı çalışması, birçok taraftar bulabildiği gibi, çok önemli isimler tarafından ciddi eleştirilere de maruz kalmıştır. Spengler, Batı'nın dünyadaki üstünlüğünün sona ermekte olduğunu ifade ederek, Batı toplumlarını kendi gelecekleri hakkında adeta düşünmeye sevk etmiştir. Bir bunalımlar çağı olan 20. yüzyılda yaşamış olan Spengler, çağının toplumsal, kültürel ve siyasal koşullarından etkilenmiş bir düşündürüdür. O, çağında karşılaştığı kültürel ve siyasal sorunlar hakkında bir takım tespit ve öneriler getirir. Onun yapmış olduğu tespit ve önerilerinin ise haklı olan tarafları olabildiği gibi, eleştirilecek noktaları da bulunmaktadır.

Spenglerci düşüncenin merkezinde, her kültürün sınırlı bir yaşama sahip olması gerçeği yer alır. Bir kültür, doğar, büyür ve bir zaman sonra yok olur. Bu nedenle filozof ve tarihçi, realist bir tavırla yüzeysel gerçeklerle değil, hayallere kapılmadan derin gerçekliklerle yüzyüze gelmekten kaçınmamalıdır. Dünya tarihinin morfolojisini açıklamaya çalışan Spengler, kendine özgü bir dünya görüşü ortaya koyar. Ona göre tarih ve kültür, pozitivistlerin ve Marksistlerin savdukları gibi doğal etkenlerin bir ürünü değil, bunun aksine kül-

tür belli ruh durumlarının adeta bir dışavurumudur. Bu durumları ise mantıksal olarak çıkarsamak ve doğabilimsel açıdan açıklamak oldukça zordur.

Spengler'in tarih ve kültür felsefesi üzerine yaptığımız bu çalışma, iki kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın birinci kısmı, Spengler'in tarih ve kültür felsefesinin ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmasına ayrılmıştır. Burada özellikle düşünürün, doğa olarak dünya ve tarih olarak dünya ayrımı konusundaki özgün düşünceleri, kültür ve medeniyete bakışı, kültür ve sembol kavramları arasında kurduğu bağlantılar incelenmiştir. Ayrıca bu bölümün sonunda Spengler'in insan doğası, teknik ve tarih arasındaki ilişki konusundaki görüşü ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında ise Spengler'in tarih ve kültür felsefesine yapılan bazı önemli eleştirilere yer verilmiştir. Ancak bu eleştiriler, eleştirileri yapanların (Sorokin, Toynbee ve Collingwood) tarih felsefeleri dikkate alınarak, ortaya konulmuştur. Bu isimlerden Toynbee, Spengler'in hem takipçisi hem de eleştirmenidir. Sorokin, kısmen Spenglerci olsa da o da Spengler'e önemli eleştirilerde bulunmuştur. Bu kısımda Spengler'e en ciddi eleştirileri yapan isim Collingwood olduğunu görmekteyiz.

Bu çalışmayı yaparken, Spengler'in temel eseri olan Batının Çöküşü adlı çalışmasını merkeze aldık. Diğer eserlerinden de yer yer yararlanmaya çalıştık. Bu çalışmanın amacı, tarih felsefesi ve siyaset felsefesi kitaplarında adını çok sık duyduğumuz, ancak üzerine ülkemizde derli toplu bir çalışmanın olmadığını gördüğümüz, Spengler'in tarih ve kültür felsefesini ortaya koymak olacaktır. Ayrıca çalışmanın ikinci bölümünde ona yapılan önemli eleştirilere de yer vererek, okuyucunun daha geniş bir bakış açısı kazanması sağlanacaktır.

Bu çalışmaya başladığımda bana her zaman ve her konuda destek olmuş olan, ancak bir yıl ara ile kaybettiğim ve üzerimdeki emeklerini asla unutmayacağım annem ve babam'ı saygı ve rahmet ile anıyorum. Her zaman yanımda olan eşim Esin ve oğullarım

Göktürk ve Oğuz Kağan'a da teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca bu kitabı yayınları arasında yer veren Pegem Akademi Yayıncılık çalışanlarına, katkı sağlayan meslektaşlarıma ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Çalışmanın Oswald Spengler'in tarih ve kültür felsefesine ilgi duyanlara katkı sağlaması dileğiyle.

Şubat- 2017, Erzurum

Mustafa CİHAN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
A. Tarih Felsefesinin Gelişimi.....	1
B. Spengler'in Yaşamı ve Çağı.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

SPENGLER'İN TARİH VE KÜLTÜR FELSEFESİ

A. Doğa ve Tarih.....	29
B. Kültür ve Medeniyet.....	54
C. Kültür ve Sembol.....	77
D. İnsan Doğası, Teknik ve Tarih.....	93

İKİNCİ BÖLÜM

SPENGLER'İN TARİH VE KÜLTÜR FELSEFESİNE YAPILAN ELEŞTİRİLER

A. Sorokin ve Eleştirileri.....	107
B. Toynbee ve Eleştirileri.....	119
C. Collingwood ve Eleştirileri.....	132
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA.....	157
DİZİN.....	163

Giriş

A. Tarih Felsefesinin Gelişimi

Tarih düşüncesi, insanın kendisi hakkında düşünmeye başladığı zamandan beri, onun yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Çünkü insan, kültürel bir varlık olarak, tarihsel bir süreç içinde yer alır. Bu nedenle tarih, insanın vazgeçilmez bir değeri olarak karşımıza çıkar.¹ Bu bağlamda insanı anlamanın ve onu bilmenin yolu, tarihten geçer. Nitekim insan hakkında yapılan her konuşma ve insanın ürettiği her şey, tarihle birebir ilişkilidir. Başka bir ifadeyle, nerede insandan söz edilirse orada tarihten, nerede tarihten söz edilirse orada insandan söz edilir.² Dolayısıyla insan ve tarih kavramları birbiri ile ilişkili iki kavram olarak karşımıza çıkar. İnsan, sadece fiziksel bir dünyada yaşamaz, o kendisinin düşünce ve emeğiyle oluşturduğu “tarih ve kültür dünyası” dediğimiz bir dünyada da yaşar. İnsanın bu dünyasında karşılaştığımız her şey, onun içselliğinden ve potansiyellerinden çıkmıştır. Bu nedenle tarihi yapan insan, kendini, bizzat kendi nesneleştirmelerinden hareketle ve anlama edimine başvurarak bilebilir. İnsan hakkında bir bilgi, ancak aynı insanın ürünleri olup sonradan içine yerleştirdiği tarihsel koşullara nüfuz etmek suretiyle elde edilebilir.³ Böylece insan kendini, eylemlerinde ortaya koyduğu ürünlerinde açığa çıkarır. İnsanın ortaya koydukları ise, onun kültürünü oluşturur. Tarihte insanı, onun başarılarını ve başarısızlıklarını, yükselişlerini ve düşüşlerini görürüz. Nitekim tarihi yapan, oluşturan insan ve eylemleridir. İnsan denilen varlık ise, her zaman tarihsel bir ortam ve yaşama dünyasında yer aldığı için, bu ortam

1 Ayhan Bıçak, *Tarih Bilimi*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 5

2 Ayhan Bıçak, *Tarih Felsefesinin Oluşumu*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17

3 Doğan Özlem “Kaygı ve Tarihsellik”, *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 200

içinde oluşturduğu kavramlarla düşünür.⁴ Bu nedenle insanın kendi başarılarının dışında düşünmesi olanaksızdır. Ayrıca insanı bu başarılarının dışında tanıma olanağı da yoktur. Böylece insanı ve insan yaşamını anlamanın en önemli ve doğru yolu, onun tarihini ve kültürel yaşamını göz önünde bulundurmaktan geçer.

Tarih kavramı, çift anlamlı bir kavram olarak karşımıza çıkar. Tarih kavramı, bir yandan geçmişte kalan insani ve toplumsal olaylar topluluğunu, yani yaşanmış geçmişi adlandırmakta kullanılır. Diğer yandan da bu kavramla, bu yaşanmış geçmişi konu edinen bilim, yani tarih bilimi kastedilir.⁵ Böylece tarih denildiği zaman, yalnızca tarih bilimi anlaşılmaz. Tarih, aynı zamanda, insan dünyasında olup biten olayları, insanların farklı zamanlarda neler yapıp ettiğini, insan dünyasında kendini gösteren kültür, politika, din ve sanat gibi uğraşları, insanla ilgili başka diğer uğraşları, başarıları ve savaşmaları dile getirmektedir. Bu çerçevede tarih, insanın gerçekleştirmiş olduğu bütün kültür varlığını kapsar. Bir bilim olarak tarih, insanın bu zengin ve karmaşık kültür geçmişini olduğu gibi bilmek istemektedir. Tarih biliminin konu olarak yöneldiği bu tarihe, real tarih denilmektedir. Böylece bir bilim olarak tarih ne kadar yeniyse, real tarih de o kadar eskidir.⁶ Hatta real tarih için insanla birlikte başlamıştır diyebiliriz.

Tarih felsefesi ise, insani olup-bitmelerle ilgilenen bir düşünce uğraşısı olarak değerlendirildiği gibi, dünya tarihine yönelik felsefi bir üst bakış olarak da değerlendirmek mümkündür. Ama aynı zamanda tarih felsefesi, tarihçinin etkinliğine de yönelip, tarihsel bilginin olabilirliğini ve niteliğini de sorgular. Buna göre tarih felsefesi, hem insani olup-bitmelerin felsefi anlamına hem de geçmişte olup bitenler hakkındaki bilgilerimizin eleştirel yoldan çözümlenmesine

4 Mustafa Günay, "Akıl, Aydınlanma ve Tarihsellik", *Us, Düşün ve Ötesi*, sayı: 8, İstanbul, 2003, s. 39

5 Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, Anahtar Kitapları, İstanbul, 1994, s. 11

6 Nermi Uygun, *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 153-154

yönelir.⁷ Başka bir yaklaşımla tarih felsefesi, geniş anlamda insanın dünyadaki yeri, ortaya çıkışı ve amacını ele alır. Dar anlamda ise, insanın yapıp etmelerinden oluşan tarihle ilgili sorunları felsefe açısından ele alıp inceler.⁸

Öte yandan tarih felsefesi, kökleri felsefe tarihinin erken dönemlerine kadar götürülse de asıl gelişimini (İbni Haldun'u istisna sayarsak) son ikiyüz elli yılda göstermiş bir felsefe disiplini olarak karşımıza çıkar. Bir felsefe disiplini açısından kısa sayılabilecek bir geçmişe sahip olmasına rağmen tarih felsefesinin gelişimi güçlü ve etkili bir şekilde 19. yüzyılda olmuştur. Nitekim bu yüzyılı, bazı felsefe tarihçileri "tarih yüzyılı" olarak adlandırmışlardır. Buna ilaveten 20. yüzyılı ise, bir önemli yönü ile geçen yüzyılın kapsamlı tarih felsefelerinden bazılarının ideolojik kalıp ve sloganlar içerisinde politik arenada kıyasıya bir rekabet içinde etkili oldukları bir yüzyıl olarak görmek mümkündür.⁹ Böylece bir disiplin olarak tarih felsefesine, son iki yüzyılda diğer felsefe disiplinlerinde olmayan bir ilgi oluşmuştur. Özellikle 20. yüzyıl, tarih felsefesine büyük bir ilgi ve alanın olduğu bir yüzyıldır. Spengler'in de ifade ettiği gibi, "modern insan, bugün zamana atalarından daha çok önem vermektedir."¹⁰

Tarih felsefesi, toplumsal hayatın "oluşu" ile ilgili bir disiplindir. Onun aradığı, toplum tarihindeki kanunları ve etkili güçleri bulmak, büyük sosyal akışın şekillerini felsefi bir şekilde kavramaktır. Toplum tarihi, doğal bir yaşam gibi mi cereyan eder? Yoksa manevi bir irade ve yaradılıştan mı ibarettir? Toplum tarihinde yasalara bağlı bir serpilme, bir gelişme gösterilebilir mi? Yasalara bağlı olarak meydana gelen bir sosyal ilerleme var mı? Ya da toplumda yasalara bağlı olarak devam eden bir "büyüme", bir "yok oluş" yahut "kapalı

7 Iring Fetscher "Tarih Felsefesi", Diemer vd., *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, Der. Haz. Doğan Özlem, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 441

8 Bıçak, *Tarih Bilimi*, s.8

9 Özlem, *a.g.e.*, s. 189

10 Frederick Mayer, *Yirminci Asırda Felsefe*, çev. M. Mutal, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992, s. 123